

2. DE SEPTEM LIBERALIBVS DISCIPLINIS

(1) Disciplinae liberalium artium septem sunt. Prima grammatica, id est loquendi peritia. Secunda rhetorica, quae propter nitorem et copiam eloquentiae suae maxime in civilibus quaestionibus necessaria existimatur. Tertia dialectica cognomento logica, quae disputationibus subtilissimis vera secernit a falsis. (2) Quarta arithmetica, quae continet numerorum causas et divisiones. Quinta musica, quae in carminibus cantibusque consistit. (3) Sexta geometrica, quae mensuras terrae dimensionesque complectitur. Septima astronomia, quae continet legem astrorum.

3. DE LITTERIS COMMVNIBVS

(1) Primordia grammaticae artis litterae communes existunt, quas librarii et calculatores sequuntur. Quarum disciplina velut quaedam grammaticae artis infantia est; unde et eam Varro litterationem vocat.

Litterae autem sunt indices rerum, signa verborum, quibus tanta vis est, ut nobis dicta absentium sine voce loquantur. [Verba enim per oculos, non per aures introducunt.] (2) Vsus litterarum repertus propter memoriam rerum. Nam ne oblivione fugiant, litteris alligantur. In tanta enim rerum varietate nec disci audiendo poterant omnia, nec memoria contineri. (3) Litterae autem dictae quasi legiterae, quod iter legentibus praestent vel quod in legendo iterentur.

(4) Litterae Latinae et Graecae ab Hebraeis videntur exortae. Apud illos enim prius dictum est aleph, deinde ex simili enuntiatione apud Graecos tractum est alpha, inde apud Latinos A. Translator enim ex simili sono alterius linguae litteram condidit, ut nosse possumus linguam Hebraicam omnium linguarum et litterarum esse

⁴ Výraz „zákon hvězd“ je kalkem z řeckého ἡ ἀστρονομία [hē astronomiā], „astronomie“.

⁵ Lat. *litterae* znamená „písmena“ i „vzdělání“.

⁶ Varro, *fr.* 235.

ETYMOLOGIAE XII

DE ANIMALIBUS

1. DE PECORIBUS ET IUMENTIS

(1) Omnibus animantibus Adam primum vocabula indidit, appellans unicuique nomen ex praesenti institutione iuxta conditionem naturae, cui serviret. (2) Gentes autem unicuique animalium ex propria lingua dederunt vocabula. Non autem secundum Latinam linguam atque Graecam aut quarumlibet gentium barbararum nomina illa inposuit Adam, sed illa lingua, quae ante diluivium omnium una fuit, quae Hebraea nuncupatur. (3) Latine autem animalia sive animantia dicta, quod aimentur vita et moveantur spiritu.

(4) Quadrupedia vocata, quia quattuor pedibus gradiuntur. Quaedum sint similia pecoribus, tamen sub cura humana non sunt; ut cervi, dammae, onagri et cetera. Sed neque bestiae sunt, ut leones, neque iumenta, ut usus hominum iuvare possint.

¹ Srv. Gn 2,19. Isidor přijímá text od Tertulliana, *De virg. vel. 5 (PL 2,895C): Omnibus animalibus Adam nomina imposuit et nemini ex futura condicione, sed ex praesenti institutione, cui condicio quaecumque serviret, hoc appellata, quod a primordio voluit.* („Všemu živému dal jména Adam, a to nikoli s ohledem na budoucnost, ale na základě stávajícího uspořádání, aby tato pojmenování od samého počátku dobře sloužila svěmu účelu.“) Srv. André, pozn. 1.

² Srv. *Etymol. IX,1,1*, kde Isidor uvádí, že hebrejšina byla dávným společným jazykem před vybudováním zpučné lidské stavby – babilonské věže. Srv. Gn 11.

(15) *Hyacinthus* herba est habens florem purpureum. Traxit autem nomen a puero quodam nobili, qui in saltibus inter purpureos flores repertus est interfectus; deditque nomen herbae puerilis funeris casus. Est autem radice et flore bulbi similis, pueros a pubertate retinens.

(16) *Narcissus* herba fabulose inpositum nomen habet a quodam puero, cuius membra in hunc florem transierunt, qui et nomen *Narcissi* in appellatione custodit et decus pulchritudinis in candore retinet foliorum.

(17) *Rosa* ab specie floris nuncupata, quod rutilanti colore rubeat.

(18) *Lilia lactei floris* herba, unde et nuncupatur, quasi licia; cuius dum candor sit in foliis, auri tamen species intus effulgit.

382 *Hyacinthus* je výpůjčka z řeč. ὑάκινθος (*hyakinthos*), slova náležejícího ke starší, neindoevropské vrstvě řecké slovní zásoby (Beekes, s. v. ὑάκινθος). Jmenoval se tak syn spartského krále Oibala, kterého zabil odražený disk přitele Apollóna a z jehož krve pak vyrostl purpurový květ podobný lilii, srv. Ovidius, *Metam.* X, 162–219, květ 212–216; Hyginus, *Fab.* 271; z rostliny byl pak název přenesen i na podobně barevný kámen, srv. *Etymol.* XVI, 9, 3. Od osobního jména odvozuje termín i Servius, *In Verg. Buc.* V, 106; do téhož květu se však proměnila i krev Ajanta, hrdiny od Tróje, když po prohraném řečnickém souboji s Odysseem o Achilleovu zbroj spáchal sebevraždu, srv. Ovidius, *tamt.* XIII, 1–398, květ 394–398. Moderní nomenklatura zúžila význam antického fytonyma jen na druhy rodu *hyacinthus* (L.), ve starověku však byly tímto jménem označovány i jiné rostliny s hroznovitým květenstvím „purpurové“, tj. modré či červené barvy (srv. *NP*, s. v. *hyacinthus*), např. ladoňka dvojlistá (*Scilla bifolia* L.), ostrožka zahradní (*Consolida ajacis* (L.) Schur), lilie zlatohlavá (*Lilium martagon* L.) nebo mečík polní (*Gladiolus italicus* Mill.); srv. André, *Les noms*, s. v. *hyacinthus*; Liddell–Scott, s. v. ὑάκινθος.

383 Modřelec popisuje Isidor pod variantou *volvus* níže XVII, 9, 88.

384 Tento účinek má však cibule ladoňky dvoulisté, srv. Dioskoridés, *De mater. med.* IV, 58; G IV, 62, a Plinius Starší, *Natur. hist.* XXI, 170. Podle Dioskorida, *Peri euporistón* I, 104, zpomaluje ladoňka růst chloupků a vousů, a tím je uchováván dětský vzhled.

385 *Narcis* (*Narcissus* L.) se vyskytuje v přírodě v různých barvách; Plinius Starší, *Natur. hist.* XIX, 128 a XXI, 25, rozlišuje tři druhy: narcis bílý, bílý s purpurovým kalichem a bílý se zeleným kalichem. Na tomto místě je míněn narcis bílý (*Narcissus poeticus* L.), v němž se podle báje proměnilo mrtvé tělo Narkissu

(14) Passum, quidquid ex uva passa compressum effluxerit. Dicitur autem passum a patiēdo: nam percuitur uva sicciore et decoquitur, et inde fit passum.

Defrutum dictum est, quod defrudatur et quasi fraudem patitur.

(15) Carenum, eo quod fervendo partem careat; tertia enim parte musti amissa quod remanserit, carenum est. Cui contraria sapa est, quae fervendo ad tertiam redacta descenderit.

(16) Siccera est omnis potio, quae extra vinum inebriare potest. Cuius licet nomen Hebraeum est, tamen Latinum sonat pro eo, quod ex succo frumenti vel pomorum conficiatur, aut palmarum fructus in liquorem exprimitur, coctisque frugibus aqua pinguior, quasi succus, colatur, et ipsa potio sicera nuncupatur.

(17) Cervisia a Cerere, id est fruge vocata; est enim potio ex seminibus frumenti vario modo confecta.

¹³⁰ Adj. *passus*, „rozprostřený“, je participium perfekta pasiva slovesa *pandere*, „rozprostírat“. Spojení *passa uva* označuje „usušený hrozen“; rozprostřením a sušením hroznů na slunci se vyráběly rozinky. Spojení *passum vinum* podle toho tedy znamenalo „rozinkové víno“ (víno vytažené ze sušených hroznů). Isidor spojuje adj. *passum* se slovesem *pati*, „trpět“, „snášet“, protože je veden představou tlaku vyvíjeného na lisovaný hrozen, který tak „trpí“. O výrobě rozinkového vína píše podrobně Plinius Starší, *Natur. hist.* XIV,81–82. Viz též např. J. André, *L'alimentation*, str. 163. Výklad slova *passum* převzal Isidor od Servia, *In Verg. Georg.* II,93. O tomto nápoji píše též např. Nonius Marcellus, *De comp. doct.* 885,23.

¹³¹ Adj. *defrutus*, „svařený“, je odvozeno od slovesa **defruere*, „svařit“, a nesouvisí se slovesem *defrudare*, což je archaická podoba slovesa *defraudare*, „zmenšovat“ (odvozeniny od subst. *fraus*, „újma“). Srv. Walde-Hofmann, s. v. *defrutum*. Výklad slova *defrutum* převzal Isidor ze Servia, *In Verg. Georg.* II,93. *Defrutum* (vinum) podle pramenů uvedených v *TLL* V,1,375 znamená víno svařené na polovinu nebo na třetinu původního objemu. O tomto nápoji srv. např. Nonius Marcellus, *De comp. doct.* 885,21.

¹³² Subst. *carenum* je latinizované řec. subst. κάρονον (karoinon), „svařené víno“. Isidor toto subst. neprávem spojuje s lat. slovesem *carere*, „nemít něco“. Srv. Ernout-Meillet, s. v. *carere*. J. André, *L'alimentation*, str. 163–164, řadí nápoje jménem *carenum*, *defrutum* (viz předch. pozn.) i *sapa* (viz násl. pozn.) mezi velmi sladká likérová vína, která se připravovala svařováním vinného moštu. Množství moštu zůstávající po svaření bývá v pramenech uváděno různě.

(37) Sed quolibet modo superstitionis haec ab hominibus nuncupentur, sunt tamen sidera, quae Deus in mundi principio condidit ac certo motu distinguere tempora ordinavit. (38) Horum igitur signorum observationes vel geneses vel cetera superstitionis, quae se ad cognitionem siderum coniungunt, id est ad notitiam fatorum, et fidei nostrae sine dubitatione contraria sunt, sic ignorari debent a Christianis, ut nec scripta esse videantur. (39) Sed nonnulli siderum pulcritudine et claritate perfecti in lapsus stellarum caecatis mentibus conuerunt, ita ut per subputationes noxias, quae mathesis dicitur, eventus rerum praescire posse conentur, quos non solum Christianae religionis doctores, sed etiam gentilium Plato, Aristoteles atque alii rerum veritate commoti concordi sententia damnauerunt, dicentes confusionem rerum potius de tali persuasione generari. (40) Nam sicut genus humanum ad varios actus nascendi necesse premerentur, cur aut laudem mereantur boni aut mali lepientiae dediti, veritatis tamen testimonio errores eorum merito perculerunt.

(41) Ordo autem iste septem saecularium disciplinarum ideo a philosophis usque ad astra perductus est, scilicet ut animos saeculari sapientia implicatos a terrenis rebus abducerent et in superna contemplatione conlocarent.